

A csángó málé

Beszélgetés a Csángóföldön született Gábor Feliciával

A Moldvai Magyarság szerkesztősége, a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége és a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület által 2003-ban meghirdetett, csángó sorskérdésekkel foglalkozó pályázatra érkezett munkákból kettőt javasoltunk első díjra, egyik a Lujzikalagorban született, Budapesten élő Gábor Felicia *Csángó vagyok* című írása volt. Akkori véleményemet a következőképpen fogalmaztam meg: „Egyéni stílusban, mélyen átérezve írja meg ez a fiatal lány eddigi életútját, kezdve a szülőfalutól való elszakadás élményével, családi és környezeti nehézségeivel. Szépen érzékelteti, milyen lelkierő kellett ahhoz, hogy családjá, falujá, rokonsága közösségét elhagyja, s elinduljon egy reményteljes, de számára rendkívül bizonytalan úton, a tanulással való felemelkedés útján. Írásából megismerjük, hogy mekkora lelkierő és kitartás kellett az út során jelentkező, sokszor gyermekesnek és kicsinyesnek tűnő, de a tizenéves csángó leányka számára gyakran szinte végzetesnek bizonyuló idegenség elviseléséhez.

Nem tudom, ki vagy kik lehettek, akik rávették Gábor Feliciát dolgozatának folytatására, de bizonyára része volt benne Ferenczes Istvánnak, a Hargita Kiadóhivatal vezetőjének, aki azzal biztathatta, ha megírja eddigi életét, megjelenteti. És bizonyára része volt Felicia »egyik legjobb barátjának« is, akit a könyv bevezetőjében idéz, s aki azt írta neki pályamunkáját elolvasva, hogy »minden kisebbségi magyar egy kicsit magára ismerhet, és mondatokba öntve, magáénak vallhatja a történetedet«. Akárcik is voltak az írásra ösztönző pályázatot kitalálók, s Feliciát további írásra biztatók, olyan forrást sikerült fakasztaniuk, amely jóízű, kristálytisza vízzel a csángó sors mélységes közeteiből hoz bőséges és szépséges üzenetet.”

A kézirat elkészült, Felicia Magyarországra került, főiskolát végzett, családot alapított. A könyv 2005-ben, majd kibővítve 2008-ban megjelent a csíkszeredai Hargita Kiadónál, most pedig Belső-Magyarországon is napvilágot látott a Pannónia-Print Kft. gondozásában. Ebből az alkalomból készült Gyimesközéplekről az éteren keresztül ez a beszélgetés.

– „Talán még író is lesz belőle”
– mondja a *Csángó vagyok* című könyv utószavában Ferenczes István, a kéziratot könyvvé formáló Hargita Kiadóhivatal vezetője. Írónak tartja-e magát Gábor Felicia?

– Nem vallom magam írónak a szó szoros értelmében, hisz egyetlen könyvet írtam. Az irodalmi értéke pedig nem hiszem, hogy

eléri a nagy művekét. Talán még író lehet belőlem? Talán.

– *Hogyan is kezdődött ez az „íróság”? Ami persze nem azon múlik, hogy hány könyvet írt valaki. Talán inkább azon, hogy hány emberben tudta „rózsafa vonóként” megszólaltatni azt a bizonyos „mély zöngésű hűrt.” Kérem, mondjon valamit a falujáról!*

Milyennek ismerte meg gyermekkorában? Mit hallott Lujzikalagor múltjáról „sokat mesélő” nagyapjától?

– Az íróság nem kezdődött és nem végződött. Bennem van ezer meg ezer szó, ami kikíváncozik. És ha leírom, jölesik. Megkönnyebbülök.

Lujzikalagor messze van Budapeستől. Távoli falu a Szeret folyóra néző domb oldalán. Mondhatnám, idillikus képet mutat, akár egy képeslapon. Sok-sok ház, egymás hegyén-hátán. Közepén egy kimagasló fehér templommal, egyik oldalán erdőre neteg, a másikon betonre neteg, maga Bákó városa, a megyeszékhely. Gyermekként nagy falunak véltem. Sok utca. Sok fa. Sok ember. Nagy mezők. De a világot még nagyobbnak gondoltam. Szegényes falusi könyvtárunkban az *Ezeregy éjszaka* meséit olvasva, kicsinek éreztem a falum. Elvágtyattam. Nem értem ott, ahol vagyok. De az erdők, a

dombok, a mezők beivódtak az emlékezetembe.

Nagyapám, Gábor János békés, nagytermetű ember: Nezsak Felicsika, látod azt a tőgyfát ott, az iskolánál? Ne, azt nagytátokámmal ültáttük, mikor akkora vótam, mint tá. Azt mondta, hoj, mikor annak a fának az ágain hintoczni láhát, akkor ulyan örág lehátek, mid ő. Most láhát ritta hintózni nagytát... dá kend nam es ulyan örág. Námes vajak, Felicsika. Csak a szüvám fáradt ál. Ne ott, az a ház... s a mesélés folytatódott. Akkor is, ha ültem a kapuban a padescskán mellette, vagy a hintában az udvaron, vagy a paplanba burkolózva tél közepén, miközben a kukoricát morzsolgatta.

Mesélt. Mesélt a távrolról, a többi faluról, ahol magyarosan bászélának, emberekről, akikkel találkozott. A nagyapjáról, apjáról, az erdőkről, vonatokról...

Első emlékeim közt a görbe lábam kiegyenesítésének története szerepel. Hetediknek születtem, 1976 novemberében. Körülöttem csupa gyerekzsivaj. Idősebb testvérek. Unokatestvérek. Egy nagy-nagy házban. Legalábbis akkoriban annak hittem. Egy ideig anyukám szobájában fogok aludni. A teknőben. Amiben még nagyanyám is aludt. Ünagyapám vájta ki egy tölgyfából. Anyám két támla-

nélküli székre teszi az ágy mellé, éjszakára. Ha felsírok, megringat. Egy kézzel. Egy katrincában¹ vagyok, bernéccel² átkötte.

A másik szobában, a kiljárban³ alszik a többi testvérem. Több egymásba tolt ágyban. A nagyházban nem alszik senki. Csak ha vendég jön, de csak nyáron, mert ott nincs kályha. Ott az ágy majdnem új. A végében meg ott a sok

Kalagor, szülői ház (2008)

szótt ranggya.⁴ Amit anyám szó, minden télen. Mát káll⁵ a sok ranggya, sok lyányom van – mondja anyám. Másfél év múlva megszületett Péter, utána Adrián, meg Mimi, meg Gabi. Mindenki sorban. Szorosan utánam. Át kellett adnom a teknőt a következőnek. És anyámék szobájából átkerültem kiljárba nővéreim szárnya alá. Akik ugyanúgy felkeltek éjszaka, ha felsírtam. És immár ölben ringattak. A teknőt kinöttem. De még mindig nagyon szerettem abban lenni. Amikor Péter öcsém nem aludt éppen, akkor belefeküdtem, kitettem a két lábam a szélére, és teljes erőből hintáztam magam. Emiatt a lábaim egy idő után olyan görbék lettek, hogy már anyám is észrevette. Nincs mit tenni. Ál káll vinni a „lyányakhoz” – mondta anyám. Ők ikrek voltak,

púposak és vénkisasszonyok. Ők látták el a falu különböző bajait, a bába szerepét is ők töltötték be. Aztán elmondták anyámnak, mit kell tenni. Egy évig, télen-nyáron apám és bátyám hozták az erdőből a különböző fák friss kérgét, páfrányt és egyéb növényeket, amiket anyám megfőzött. Nap mint nap. Ebben üldögéltem egy-egy órát. Reggel meg este, miközben a lábam össze volt kötve, egyenesre, egy bernéccel. Másfél éves voltam, nem emlékszem erre, csak egyszer jutott valami eszembe, amikor nővérem szült. Ilyenkor az volt a szokás, hogy a bábaasszony különböző növényeket összefőz: fekete üröm, fehér üröm, páfrány stb., és ebbe kellett a kismamá-

nak üldögélni. Mikor végzett, a család nőtagjai is beleülhettek a főzetbe, a barnás-zöldes, füvekkel teli kádba. Így én is sorra kerültem. Beleültem, s hirtelen felvillant az emlék. Ahogy Péter ugyanúgy hintázik a teknőben, mint én szoktam, s az én lábam meg össze van kötve, és nem tudom mozgatni, csak együtt. Rossz emlék.

Dá látom, áróst szépán kiegyenyasdták – meséli anyám tizenhat éves koromban. Tuggyak a „leányok” z’ ilyen dolgokat, áróst. Z’ Istán mágáldotta ávvál a tudásával őket. Neccsak, milyen egyenyasák. Jaj, azt gondoltam ulyanak maradnak, ámá görbék. Hugu addtalak vona férhez? Há annyi aranyat kállát vona nyakadba akasztani. Dá hunnan? Gyejää, muszáj vot kiegyenyasítani...

1 lepelszoknya

2 kenderből szótt öv

3 a moldvai ház leeresztett fedele alatti helyiség (chiler, rom.)

4 textilhozomány

5 mert kell

Én meg csak nevettem. És nevetett velem mindenki.

– *Kedves Felicia! Mutassa be családját – az egykorit és a mait! Nagyapa, nagyanya, szülők, testvérek; férjét, gyermekeit. Mi a különbség a két család között, s mi hasonlóság? Mit tud átadni a gyermekeinek abból a szellemi örökségből, amit a nagyszüleitől, szüleitől kapott?*

– Nagy család a miénk, mint egyébként a legtöbb csángó család. Hisz sokan vagyunk testvérek. Édesanyámék tizenketten vannak testvérek, a legtöbbnek öt-hat gyermeke született. A legfiatalabb testvére egy időben született a saját lányával, vagyis az én legidősebb nővérem egyidős a nagynénémmel. Anyám részéről sokan vagyunk első unokatestvérek. Gyermekeként sokat aludtunk egymásnál, gyakran voltunk együtt nagyszüleink házában. Sokszor aludtak ott unokák is, akár tízen. Búcsúkor, disznóvágáskor, egyéb ünnepeken az udvaron terítettek az ebédhez, hisz bent el sem fértünk volna. Édesapám családja valamivel kisebb, ott csak négy testvér van. Így itt kevesebb az elsőunokatestvér-sereg. Másodunokatestvéreimről szinte semmit sem tudtam. Tizenévesen mentem haza a diszkóból, és egy igencsak kedves fiú kísért el. Másnap reggel édesanyám kikérdezett: kit láttam, mi történt? Meséltem neki a fiúról, aki hazakísért. Jaj, mámokám – mondta –, azt serényán hadd ál, má az a véserod. Vagyis másodunokatestvér. Nem bánkódtam, volt még sok kedves fiú.

Apám, Gábor családja gazdag és tekintélyes volt. Sok földdel, négyköves malommal. Édesanyám apja katonatiszt volt, mindig távol a családtól. Csak utolsó éveiben is-

merhettük meg, amikor betegeskedett, dohányzott, és mindig katonás történeteket mesélt. Gábor nagyapám velünk egy udvarban élt. Velünk volt mindig, nekünk élt. A kommunizmus mindent elvett tőle. De mindig azt mondta: a

Édesanyám csángó ruhában (2008)

kerék megfordul, s „mágbánják, amit tetták”.

Kevés földi jóval indultam utamnak, de családom sok értéket belerakott a hátizsákomba. A tisztességet, becsületességet, az egyenes beszédet, az Isten és a természet tiszteletét, és még sok minden mást, jól becsomagolták, beraktározták. Cipeltem is magammal mindenhová az utamon. Sokszor szükség volt rájuk. Néha talán még lázadoztam is a batyum ellen. Most tudom, mit jelent. Miért kellett! Az táplált és táplált még ma is. Most rajtam a sor. Két

gyermekemnek igyekszem becsomagolni. Úgy, ahogy annak idején nekem is csomagolták.

– *Milyen emlékei vannak a szülőfalujáról, amit még az 1980–1990-es években is hagyományosnak lehet nevezni?*

– A falu kinyílt. A fiatalok elvándoroltak külföldre, a világ minden táján élnek. Új szokásokat, szavakat hoznak haza. Megváltozott a zárt közösség képe. Ez egyrészt elkerülhetetlen volt, másrészt a globalizáció része lettünk. Kicsit csángósan, néha – a kívülálló szemének – talán nevetésgesen. Mert úgy-e, anyám a vadonatúj aszalógépet háromszor leköpte. „Phú, phú, phú, kíz ne fogja” – nehogy megigézze. A határok elmosódtak. Hagományos csángó mivoltunk összefér a modern szerzeményekkel. Lujzikalagor egy nagy falu. Bakó várostól 6 km-re van, szinte összeér a várossal. Ennek is nagy hatása van a közösségi életre. Megmaradt sok szokás. A lekvárt anyám még mindig nagy üstben főzi az udvaron, két napon át. Bár kapott gyors recepteket, amit a gáztűzhelyen is megfőzhet. És nincs is szükség annyi lekvárra, hisz nem élünk otthon. De megfőzi. Elteszi. És elküldi a gyermekeinek külföldre. Sorolhatnám ide a disznóvágást is, a pálinkafőzést is. Ma, modern körülmények között is ugyanúgy végzik, mint mindig. Hagymányosan.

– *Olyan korban lett kisgyermekből nagylány, amire nem az őszinteség volt a jellemző. Miként találkozott gyermekként az emberi és társadalmi kétszínűséggel? Hogyan tudta ezeket feldolgozni a gyermeki lélek?*

– Gyermekeként természetesnek éreztem a körülöttem zajló

folyamatokat. Nem bajnak gondoltam a tiltott borjúvágást, vagy a pap fenyegetőzéseit. Amikor ezek súlyát megéreztem, már túl voltam jó néhány megpróbáltatáson. Feldolgozni soha nem fogom. Nagypám, anyám, apám lelkében törként él ez az időszak. Ők sem dolgozták fel, csak igyekeztek túlélni, túléltetni a gyermekeiket. Nem tudom eléggé meghálálni nekik, hogy minket nem vontak be a nyomorúságba. Mindenkinek mindenhol elmondom: annak ellenére, hogy nehéz sorsunk volt, és nehéz gyermekkorunk, mi ebből nem éreztünk sokat. Igen, dolgozunk kellett. És nehéz volt összeegyeztetni a játékot a munkával. De ezt is természetesnek véltük. Úgy éltünk, mint az ég madarai.

– Miként szakadt el az otthontól? Mik voltak az első élményei a csíkszeredai kolégiumban? Esetleg bántották-e a diáktársak? Mai fejjel – és szívvel – meg tudja-e érteni, meg tudja-e bocsájtani?

– Amikor egy zárt közösségből, a szerető családból és a vallásos térből szinte kiugrottam, boldog voltam. Induláskor anyám könnyes szemei, apám intő szavai, testvéreim ölelése nem szomorítottak el. Azt gondoltam magamban: majd meglátjátok! Nagy lesznek! Visszatérek! Nem hagyok el senkit, csak elmegyek. Kimegyek a világba, hogy megismerjem. Tele voltam örömmel. Minden állomást belevestem az eszembe. Amit féltem, hogy elfelejtek, lejegyeztem naplomba, hogy később pontosan el

tudjam mesélni azoknak, akik otthon maradtak. Mindennap elismételtem a velem történeteket, hogy ne felejtsem el. Leveleket írtam haza. Rengeteget. Nem csalódtam senkiben és semmiben. Csak ret-

Két öcsém, Péter és Adrián bekísérnek az oltárhoz (2005, Sombor, Vajdaság)

tenesen magányos voltam! És igen, esténként sírtam a paplan alatt. És bátorítottam magam a másnapra. Hogy tegyem a dolgom. Akkor is, ha az utolsó cipőm talpa leszakadt, és neveléses voltam a diáktársaim szemében. Hisz nem az ő hibájuk volt az állapotom. Megoldást kerestem mindig, mindenre. S ha egyedül nem is birkóztam meg, valahogy mindig jött egy kis segítség.

– Miként történt a magyarság élményének kiteljesedése, vállalásának folyamata, amikor megismerte az Isten „másik oldalát”? Segítették-e ebben a szüleitől, főként nagypapjától kapott tanácsok, érzelmi eligazítások?

– Nem tudtam, hogy milyen nemzetiségű vagyok. Iskolában románul tanultunk. Hetedik gyer-

mekként a tízből én képviseltem a szakítást, nálam szakadt meg a hagyomány folyamata. Anyámmal csángóul⁶ beszéltem, apámmal románul. Az idősebb testvéreim szüleimmel csángóul beszéltek, a fiatalabbak románul. Ez szüleim döntése volt, mert továbbtanulásra csak akkor volt esélyünk, ha nincs akcentusunk. Bákóban ezt keményen figyelembe vették.

Csíkszeredában tudtam meg: csángó vagyok. Az első nap, amikor megérkeztünk.

Az ott eltöltött évek alatt lassan kibontakozott, ki vagyok, kit, kiket képviselek. Történelmünk számomra homályos, sok fehér folt van benne. De nem is az számít, hogyan kerültünk oda és mikor. Hanem hogy mi külön nemzetség vagyunk, saját kultúrával rendelkezünk. És minden olyan csángó embernek, aki ezt felismeri, kötelessége ezt tudatni népével.

Ki-ki a maga módján. Mert az ott élő embereknek joguk van tudni, kik ők. Meg kell értetni velük, hogy értéket hordoznak. Azzal, hogy ott születtek. Ha kultúrájuk haldoklik, „vissza” kell tanítani nyelvüket, hagyományaikat.

– Végül is miért adta föl a „nagy célt”? Miért mondott le a magyartanárságról? Szegedi tanárnőjének otromba kérdése kísértetiesen emlékeztet arra, hogy József Attilát is a szegedi egyetem „fura ura” „tanácsolta el”, hogy tanár lehessen. Most már Maga is „egész népét” tanítja, s „nem középiskolás fokon”, hanem a könyveivel. Hirtelen határozta el a szakítást, vagy ez volt az utolsó csöpp a pohárban? Nem volt, aki lebeszélje róla? Nem bánta meg?

6 csángó tájszólásban

– Amikor Magyarországra érkeztem, céloim az volt, hogy tanár legyek és tanítsam a népem.

Nem csak egyetlen tanár miatt adtam fel az álmom. A főiskolát befejeztem, tanár lettem, de nem magyartanár. Nagyon nehéz volt beilleszkednem a többi magyar tanárjelölt közé. Nem értettem alapvető szabályokat. Magoltam éjjel-nappal. Minden vizsgámra versként tudtam az anyagot, de nem így kellett volna. Különórákra lett volna szükségem. Hogy megértem, hogy előrelépjek. Az iskola mellett dolgoznom kellett, és ezt nem tudtam véghezvinni. Valóban volt olyan tanárom, aki így szólt hozzám: „mondja kedves, miért akar egy román magyartanár lenni?” De volt olyan is, aki azt mondta: Felicia, nem csak a tanítással tudsz segíteni. Ha nincs lehetőség befogadni az újat, add ki azt, ami benned van. Nyílj ki, és beszélj a világnak magatokról, csángókról. Írj, beszélj, mesélj, tudósíts.

Nem törtem meg. Szakot váltottam, s befejeztem a főiskolát. Munkahelyet kerestem. Családot alapítottam. És amikor egy szusszanásra volt időm, kiírtam magamból a világom. A váltást nem bántam meg. Mert céloim az volt, hogy taníthassak. Azt teszem. Csak kicsit másképp. Lujzikalagorban, a magyar iskolában az én könyvem olvassák. Az a csaknem nyolcvan gyermek, aki szinte már „csángóul” sem tudott, örömmel olvassa. Sajátjukként. Ez nagyon jó érzés.

– *Első könyvének Csángó vagyok a címe, s ez a kibővített másodiknak is. Ilyen erősen érzi a*

csángóságát? Vajon mitől csángó az ember, mitől csángó egy magyar ember? Miként érzi magát csángónak egy Moldvában született, immár Budapesten élő asszony, délvidéki magyar ember feleségeként, magyar gyermekek édesanyjaként?

– Most vagyok igazán csángó. Most értem meg arra, hogy a körülvevő lehetőségeket megragadjam és éljek a csángóságomnak.

Édesanyám és anyósom Budapesten (2008)

Budapesten élek, csángóként!

Ha kenyeret dagasztok, keresztet vetek rá – mert ez a kezemben maradt.

Ha újszülöttet látok, háromszor megköpködöm, és hozzá morolom az igét – mert az a számban maradt.

Ha az ünnepek közelednek, csángósan készülődöm rájuk – mert az a lelkemben maradt.

Sok mindent ötvöztem a vajdasági férjem otthonról hozott szokásaival, a Budapesten kialakult életvitelünkkel. De ha anyámmal beszélek, azt csángóul teszem – mert másképp nem is tudnék. Minden érték, ami a családunkhoz köt. De elsősorban mi magunk vagyunk értékesek. Mert a csángóságot, ha nem is tudtuk, mi az, magunkban hordozzuk. Csak rá

kell mutatnunk, el kell mondanunk. Mi, akik most élünk, és még ismerjük, mert megéltük az otthoni életünket. Akkor is, ha máshol vagyunk a világon, akkor is, ha otthon élünk, nekünk most tovább kell adnunk. Akkor is, ha ostromol a modern világ. Mert a csalán, a bodza, az üröm ugyanott és ugyanúgy nő a faluban. És ugyanakkora a gyógyító erejük. De ha nem mondom el a gyermekeimnek, gaznak hiszik és letapossák. Értékeink a meséink, mondáink, hiedelemvilágunk, folklórunk. Ha mi már nem ismerjük, meg kell keresnünk azokat az embereket, akik még tudják. És tőlük tanuljuk meg.

– *A Csángó vagyok két, vagy most már három – kiadásán kívül mit írt még, s abból mi jelent meg? Könyvének 129. oldalán azt olvassom, hogy élete emlékeinek „csak a morzsáját” írta meg. Nos, ha majd valaki, valamikor, valamivel ráveszi, hogy folytassa az írást, miről, mikről írna még? Könyvét olvasva úgy éreztem, hogy a falubeli dolgokról, a gyermekkorról, a hazai emlékekről szóló részek a legmélyebbek. Ezekből van még tartaléka?*

– Kezem mindig írásra kész. Hogy ebből mennyi kerül nyilvánosságra, az a körülményektől függ. Egyelőre egy könyvem jelent meg, aminek a címe *Csángó vagyok*. És februárban végre sikerült itt Budapesten is kiadnom. Ennek a folytatásán munkálkodom.

Mert írni van mit, csak magamba kell nézmem. Hogy általam, életem által, bepillantást adjak a csángók életébe.

Halász Péter